

Олександр СКЛЯРОВ,
orcid.org/0000-0003-0720-9838
професор, заслужений діяч мистецтв України,
завідувач кафедри фортепіано
Харківської державної академії культури
(Харків, Україна) proskliarov@gmail.com

ДЖАЗ: ДЕФІНІЦІЯ, СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЛЬ У МУЗИЧНІЙ ОСВІТІ

Мистецтво джазу пройшло складний шлях розвитку, починаючи з музики, що мала розважальний характер, і перетворившись на спосіб та уклад життя європейсько-американського світу. Його вплив поширюється не лише на естрадні напрями, але й на академічну музику. У статті проаналізовані різні дефініції поняття «джаз». Висвітлено основні його складники. Наголошено на тому, що розгалуженість дефініції джазу пов'язана із притаманними йому трансформаційними змінами не лише всередині стилю, а й у його статусі на музичній арені: від легкої розважальної музики до професійного типу музичного мистецтва. Розуміння історичних етапів формування й еволюції джазу сприяють поглибленому компаративному аналізу його трансформацій на сучасному етапі розвитку цього музичного напрямку. Розглянуто етапи становлення та проведено компаративний аналіз уведення джазу в музичну освіту на території Сполучених Штатів Америки та в Україні, безпосередньо у вищих навчальних закладах Харкова. У дослідженні визначаються роль та місце джазу в українській вищій музичній освіті. Зазначено актуальність поєднання аутентичного звучання української стародавньої мелодики зі своєрідними стилізованими особливостями джазу, що приводить до поширення та популяризації української музичної культури на світовому просторі. До основних методів дослідження у статті віднесені культурно-історичний, порівняльно-типологічний, структурний, аналізу, систематизації й узагальнення. Зазначається, що джаз – дивовижне явище, яке завдяки своїй здатності трансформувати та синтезувати елементи різних етнічних культур є джерелом розвитку багатьох нових музичних напрямів. Багатство та розмаїття джазового стилю спонукають до поглибленого вивчення його феномену в мистецтвознавстві світового простору, заглиблюючись в історію формування та розвитку і завершуючи сучасними інноваційними його проявами в композиторській та виконавській діяльності на світовому та вітчизняному просторі.

Ключові слова: джаз, професійний тип музики, стиль, музична освіта.

Alexander SKLIAROV,
orcid.org/0000-0003-0720-9838
Professor, Honored Artist of Ukraine,
Head of the Piano Department
Kharkiv State Academy of Culture
(Kharkiv, Ukraine) proskliarov@gmail.com

JAZZ: DEFINITION, FORMATION AND ROLE IN MUSIC EDUCATION

The art of jazz has undergone a complex path of development, starting with music that was entertaining, and becoming a way of life of the European-American world. Its influence extends not only to pop music, but also to academic music. The article analyzes various definitions of the term "Jazz". Its main components are highlighted. It is emphasized that the diversity of jazz definitions is due to the inherent transformational changes not only within the style, but also in its status in the music arena: from light entertainment music to professional type of music art. Understanding the historical stages of formation and evolution of jazz contributes to an in-depth comparative analysis of its transformations at the present stage of development of this musical direction. The stages of formation and comparative analysis of the introduction of jazz in music education in the United States and Ukraine, directly in higher educational institutions of Kharkiv are considered. The study determines the role and place of jazz in Ukrainian higher music education. The combination of authentic sound of Ukrainian ancient melodies with peculiar stylistic features of jazz is noted, which leads to the spread and popularization of Ukrainian musical culture in the world. The main research methods in the article are cultural and historical; comparative-typological; structural; analysis; systematization and generalization. It is noted that jazz is an amazing phenomenon, which due to its ability to transform and synthesize elements of different ethnic cultures is a source of development of many new musical directions. The richness and diversity of jazz style encourages in-depth study of its phenomenon in art history of the world, delving into the history of formation and development and ending with its modern innovative manifestations in composition and performance in the world and domestic area.

Key words: jazz, professional type of music, style, musical education.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку музичної освіти в Україні передбачає навчання за спеціальністю «музичне мистецтво естради». У свою чергу, такий напрям у вітчизняному музикознавчому просторі актуалізує вивчення особливостей розвитку джазу, як і специфіки становлення його як навчальної дисципліни, що обов'язково враховує звернення до витоків джазу, його різновидів, музичної лексики й засобів виразності. Беручи до уваги те, що джаз кілька десятиліть традиційно наявний у вітчизняній естраді, одним із дослідницьких завдань є вивчення особливостей джазу в органічному поєднанні з іншими жанрами та культурними пластами.

Новий виконавський простір та полікультурність у мистецькому розумінні надають широку палітру для втілення різноманітних ідей та концепцій. Розуміння історичних етапів формування й еволюції джазу сприяє поглибленому компаративному аналізу його трансформацій на сучасному етапі розвитку цього музичного напрямку. Відкриття джазу у ХХ ст. посприяло відбиттю та відображенню власних відчуттів від певних соціальних подій, сформувало новий образ мислення. Щоб розуміти інтерпретаційну специфіку джазу, необхідно звернутися до дефініцій цього поняття, зрозуміти передумови й історію виникнення цього музичного напрямку, розглянути динаміку ставлення до нього – від розуміння джазу як менестрельної музики до професійного визнання.

Освіта за напрямом естрадно-джазової підготовки не лише впливає на формування певного кола знань та навичок, необхідних для здійснення професійної діяльності, але й забезпечує духовний потенціал, ураховує тенденції розвитку світової музичнокультуританаштовкуєнавнутрішніорієнтири реалізації потенціалу та популяризації патріотизму, державності й українського фольклору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Провідні дослідження специфіки джазу здебільшого зосереджені на вивченні його історичної еволюції, формування та чинників впливу на цей жанр. Так, наприклад, у статті О. Степанової «Фортепіанна культура США: передумови виникнення та становлення» (2020 р.) джаз розуміється як нова форма звучання фортепіанної музики, що була притаманна північно-американській музичній культурі межі ХІХ–ХХ ст. У статті О. Войченко «Джазове мистецтво у просторі художньої практики ХVІІІ–ХХІ ст.» (2013 р.) зосереджується увага на генезисі джазу, розвитку стилів та напрямів.

Історія та становлення різних форм джазу представлені в таких дослідженнях: «Джаз: Генезис. Музыкальный язык. Эстетика» У. Сарджент

(1987 р.), «История подлинного джаза» Ю. Пана-сьє (1978 р.), «Джаз в контексте массового искусства» О. Строкова (2002 р.), «Фортепиано в джазе на рубеже ХХ–ХХІ веков: традиции, новации, эксперименты» О. Лубяна (2013 р.).

Суттєве значення в дослідженні дефініції джазу мають й енциклопедичні матеріали, серед яких на окрему увагу заслуговують іноземні довідники (Oxford English Dictionary, Merriam-Webster Dictionary, Collins English Dictionary) та вітчизняні джерела («Глумачний словник» Д. Ушакова, «Енциклопедичний словник» Л. Акопьяна, «Музичний енциклопедичний словник» Г. Келдиша, «Український словник музичних термінів» Н. Очеретовської та Н. Цицалюк).

В українському науковому середовищі активно з'являються публікації, присвячені питанням джазового виховання та джазової освіти. До таких праць належать наукові здобутки З. Рось («Український джаз як культурологічна проблема», 2007 р.), Т. Пістунової («Джаз у системі української музичної освіти», 2017 р.).

Мета статті полягає в тому, щоб на основі вивчення історії формування та розвитку джазової культури й освіти у США й інших регіонах світу визначити основні джазові орієнтири в сучасній вищій музичній освіті в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Культура і мистецтво, породжені ХХІ ст., відображають суспільні події, настрої світу, що швидко змінюється, фокусують у собі затребувані суспільством ідеологічні та культурні напрями. Музична творчість, у такому значному явищі, як джаз, динамічно еволюціонує, привносить нове осмислення художніх і культурних орієнтирів. Свій розвиток і поширення джаз бере з Америки.

Велика кількість дефініцій, де підкреслені місце і статус джазу в музичному мистецтві, свідчить про надзвичайно мінливу природу цього напрямку. Відмітною рисою джазу є його здатність відбивати становлення та розвиток музичної мови, еволюцію, нові віяння світу. Аналіз визначень, запропонованих у різних словниках, енциклопедіях і наукових працях, дозволить означити основні елементи, що становлять зміст поняття «джаз».

Так, за визначенням О. Войченко, «джаз – це колосальне явище в історії світової музичної культури, яке синтезувало в собі найкращі здобутки західноєвропейської класичної традиції та специфічні елементи різних етнічних культур, ставши джерелом для розвитку багатьох сучасних напрямів популярної музики: pop, rock, soul, lounge, chill-out тощо» (Войченко, 2013: 266). Однак така думка науковця не враховує основні

складники, завдяки яким цей музичний стиль відрізняється від інших. Запропоноване визначення має більш оглядовий характер та виражає вплив джазу на формування нових напрямів музичного мистецтва. Проте для формування цілісного розуміння історії та характерних ознак джазу варто звернутись до різних дефініцій цього поняття в енциклопедичній літературі.

У дефініції терміна «джаз», запропонованій словником Oxford English Dictionary, зазначено, що це «тип музики із сильними ритмами, у якому гравці часто імпровізують (= створюють музику під час гри), спочатку створений афроамериканськими музикантами на початку ХХ ст.» (oxfordlearnersdictionaries.com). Водночас в американському словнику Merriam-Webster джаз набуває нових характеристик. Укладачі словника пропонують таке тлумачення: джаз – «американська музика, що розвинулась особливо з регтайму та блюзу та характеризується потужними синкопованими ритмами, поліфонічним ансамблем, різним ступенем імпровізації та часто навмисними спотвореннями висоти та тембру» (<https://www.merriam-webster.com>).

У наступному варіанті дефініції поняття «джаз», окрім означених вище характеристик, формується уявлення про нього як про груповий (на відміну від індивідуалізованих) вид мистецтва. Так, Collins English Dictionary пропонує розуміти джаз як «різновид музики афроамериканського походження, що характеризується синкопованими ритмами, сольною та груповою імпровізацією, різноманітністю гармонійних ідіом та інструментальних прийомів» (collinsdictionary.com).

«Тлумачний словник» Д. Ушакова визначає джаз у його інструментальній якості, тобто як «оркестр, що складається з особливого підбору інструментів, переважно ударних та шумових (спочатку негритянського походження)» (Ушаков, 1935: 708).

Окрім основних характеристик, притаманних джазу («активна ритмічна основа, що надає музиці потужного рухового імпульсу (цю особливість джазу прийнято позначати багатозначним словом *swing*); опора на короткі мелодійні остинато – рифи; переважання імпровізації над точним відтворенням записаного чи заученого тексту; поліритмія і синкопи, що виникають від розбіжності акцентів у сольній партії, що імпровізується, і рівномірно пульсуючому супроводі: широке використання ладів зі зниженими ступенями (так званими блюзовими нотами)»), в «Енциклопедичному словнику» Л. Акопяна представлено й порівняльну характеристику виконання музики цього напрямку з урахуванням етніч-

ної приналежності: автор акцентує увагу на тому, що «темношкірі музиканти, порівняно з білими, грали джаз у більш розкутій манері, по ходу виконання збагачуючи задану музичну канву збудливими синкопами, мелодійними пасажами, стрибками та зламами, підголосками та блюзовими нотами» (Акопян, 2010: 179).

У «Музичному енциклопедичному словнику» за редакцією Г. Келдиша образ джазу доповнюється інформацією про його значущість для різних верств населення. Отже, до витоків джазу віднесено «напівімпровізаційні форми народної творчості, у трудових релігійних світських піснях негритянського населення, а також у танцювально-побутовій музиці білих поселенців США». Окрім того, у словнику конкретизовано точну дату запровадження та використання поняття «джаз». Так, автор наголошує, що «термін «джаз» уживається із середини 1910-х рр.; спочатку так називалися невеликі оркестри, а також музика, яку вони виконували» (Келдиш, 1990: 170). Однак зауважимо, що в описі джазу автор охарактеризував його як «термін», однак історична та соціальна значущість джазу (не тільки як музичного напрямку, але й як життєвого вектора, форми мислення та світогляду) дозволяє визнати за ним більш широкий понятійний статус.

Згідно зі статтю А. Альшванга, представленою у «Великій радянській енциклопедії» 1931 р., «джаз, або синкопована музика (*syncopated music* – як нині називають джаз в Америці), яскраве музично-побутове явище <...>. Музика джазу володіє декількома рисами, що сильно вирізняють його, насамперед має чітку моторну ритміку, що метрично виражається у дводольності з різними, іноді дуже складними синкопами <...>» (Альшванг, 1931: 728). Аналізуючи цю дефініцію, можна зазначити, що за часів складання енциклопедії джаз розглядався як побутове явище. І ще довгий час легка розважальна джазова музика не сприймалась академічним музикознавством, зазвичай через музичну безграмотність джазменів. Динаміку розвитку джазу можна простежити, якщо здійснити компаративний аналіз з аналогічним енциклопедичним виданням від 1972 р., де Л. Переверзев дає таке визначення: «Рід професійного музичного мистецтва. Склався на межі ХІХ–ХХ ст. внаслідок синтезу елементів двох музичних культур – європейської й африканської, здійсненого неграми США. Африканські елементи – поліритмічність, багаторазова повторюваність одного мотиву, виконання за схемою «вигук – відповідь», вокальна експресивність, імпровізаційність – увійшли до джазу

разом із поширеними формами негритянського музичного фольклору – обрядовими танцями, робітничими піснями, спірічу» (Переверзев, 1972: 184–185). У цьому визначенні наголошується на статусі джазової музики як професійної форми, де завдяки різноманітним композиторським технікам джазове мистецтво стає можливим як концертне. Обґрунтовується така зміна прагненням джазменів підвищити їхні музичну освіту та соціальний статус.

На сучасному етапі розуміння джазу поняття трансформується, замість камерного ансамблевого звучання або сольного фортепіанного виконання відбувається процес масштабування. Так, «Український словник музичних термінів» пропонує розуміти джаз як напрям, що «найпоследовніше практикується у творах для великих оркестрів (джаз-оркестр, джаз-банд)». Важливою у словнику є також історична примітка, що розкриває походження назви, відповідно до якої власне назва «джаз» походить «від імені негра Джазбо Броуна – організатора й керівника першого такого ансамблю в Америці» (Очеретовська та ін., 2008: 35). Окрім означеної теорії про походження джазу від імені негра-корнетиста Джазбо Броуна, у фундаментальному дослідженні О. Строкової наводиться низка інших версій виникнення джазу, серед яких:

– уживання цього терміна новоорлеанськими креолами в 1880 р., що мало значення – пришвидшувати;

– 1913 р.: перше вживання слова «джаз» як музичного терміна в газеті Сан-Франциско;

– 1917 р.: це слово вперше з'явилося в назві платівки, записаної відомим новоорлеанським оркестром “Original Dixieland Jazz (Jass) Band” (Строкова, 2002: 69).

Необхідно також наголосити, що в «Українському словнику музичних термінів» наведені прізвища композиторів та виконавців, які поширювали саме напрям симфоджазу, що став відкриттям ХХ ст. Серед тих, хто поширював таку ідею з-поміж американських композиторів, були Д. Гершвін, Д. Грін, Р. Роджерс, Е. Берлін. «Фортепіано «нового світу» набуло нового забарвлення й індивідуальності саме в музичній культурі США» (Степанова, 2020: 229). У свою чергу, в українській музичній культурі цей напрям формувався та розвивався завдяки творчості таких видатних музикантів, як В. Золотухін, В. Губа, О. Литвинов, В. Шахман, В. Дробязгіна, Ю. Кузнецов та інші (Очеретовська та ін., 2008: 35).

Зважаючи на розмаїття тлумачень поняття «джаз», О. Войченко пропонує розуміти його як «синтез західноєвропейської класичної тради-

ції», що підкреслює загальноохоплюваність цього музичного напрямку за межами його батьківщини завдяки здатності асимілювати елементи різних етнічних культур.

У проведеному компаративному аналізі дефініції джазу вражає розгалуженість поглядів. Кожен автор концентрує увагу на різних характеристиках поняття. Таке розмаїття думок пояснюється еволюційними процесами в історії джазу. «Здатність постійно змінюватись під впливом світу, що стрімко змінюється, вбирати нові ідеї і відображати їх засобами музичної мови є однією з найхарактерніших особливостей джазу» (Строкова, 2002: 70), завдяки чому відбувались трансформаційні зміни не лише всередині стилю, а й у його статусі на музичній арені: від легкої розважальної музики до професійного типу музичного мистецтва. Зауважимо, що в наведеному огляді тлумачень поняття «джаз» помітно, що американські й англійські словники, на відміну від вітчизняних, не надають розгорнутої інформації, яка б проілюструвала історію походження, особливості звучання та виконання музики цього стильового напрямку.

Стилістичні джазові відгалуження, що вирізняються своєю самобутністю, пройшли стадію художньої еволюції та є естетичним досягненням джазу. Натепер джаз сформував широку стилістичну палітру, «ці стилі об'єднані в напрями: архаїчний (ранній) джаз, класичний (традиційний), свінг (деякі дослідники відносять його до класичного напрямку), модерн-джаз, авангард чи вільний джаз» (Строкова, 2002: 71). Якщо звернутися до історії розвитку джазу на території Латинської Америки, то до переліку джазових напрямів, запропонованому Е. Строковою, можна додати й «афро-кубинський джаз», що має власні стилістичні особливості.

Багатство та розмаїття джазового стилю спонукають до поглибленого вивчення його феномену в мистецтвознавстві світового простору, заглиблюючись в історію формування та розвитку і завершуючи сучасними інноваційними його проявами в композиторській та виконавській діяльності на світовій та вітчизняній арені. Зважаючи на високий професійний рівень зарубіжних виконавців, важливим питанням є якісна підготовка вітчизняних фахівців, спроможних конкурувати на міжнародному рівні. Значним чинником у цьому процесі є організація та підготовка спеціалістів за напрямом «естрадно-джазове мистецтво» (Рось, 2007: 261–262).

Освіта естрадно-джазового спрямування сягає корінням у розвиток музичного виховання у США, яким притаманний «історичний синер-

гійний стрибок, що спричинив стрімкий розвиток національного фортепіанного мистецтва та композиторської творчості, істотної за масштабом і своєрідністю» (Степанова, 2020: 226). Музичне виховання на території США відрізняється від звичної для України розгалуженої системи освітніх закладів. Воно характеризується відсутністю спеціалізованих музичних шкіл як окремої освітньої ланки. Музичне мистецтво запроваджено у програму шкільного навчання як вибіркова дисципліна, що дає ґрунтовні знання з окремих видів інструментів, зміцнює теоретичну дисципліну та розвиває навички гри у шкільному оркестрі. Незважаючи на те, що впровадження джазової музики в масове мистецтво відбувалось на початку ХХ ст., лише в 60–70-ті рр. джаз увійшов до освітньої програми закладів музичної освіти США, пройшовши шлях від розуміння його як розважальної музики до унікального виду мистецтва. Перші методики навчання джазової культури, наслідування й інтерпретації відбувались шляхом гри на слух, відтворюючи гру майстрів або із грамплатівок. Ю. Панасьє у книзі «История подлинного джаза» формує думку, що неодмінною умовою виховання гарного джазового смаку та формування слуху є можливість слухати якісних джазменів та використовувати їхні записи (Панасьє, 1978: 21). Такий метод, на наш погляд, навряд чи можна вважати універсальним і стовідсотково вдалим, оскільки в роботі над джазовим твором вирішальну роль може відіграти певний виконавський прийом, який важко відтворити тільки під час прослуховування запису.

Переламним періодом можна вважати 1927 р., коли «імпровізаційні соло та брейки трубача Луї Армстронга були розписані на ноти і видані під назвами “50 Hot Choruses for Cornet” та “125 Jazz Breaks for Cornet”» (Мошков, 2002). Це стало початком формування професійної музичної освіти у джазовому напрямку, після чого почали з’являтися ноти, підручники, методичні посібники тощо. «Одна з перших джазових навчальних програм народилася на воєнно-морській базі. Ця програма містила ті ж самі елементи, що вважаються фундаментальними для програм більшості джазових навчальних закладів і нині: ансамблева гра, аранжування, імпровізація і репетиційні методики (Мошков, 2002).

Сьогодні джаз виявляється і як елемент своєрідної національної культури, і як музичний напрям, що вивчається в закладах середньої та вищої музичної освіти на території Америки та далеко за її межами.

У вирішенні питання освіти за естрадно-джазовим напрямом в Україні впродовж останніх 30 років відбувались деякі зрушення: відкриття приватних студій, запровадження навчальних програм в училищах та вищих навчальних закладах. ґрунтовні зміни відбулись у 1980 р., у цей період почали відкриватись естрадні відділення, як, наприклад, в Одеському музичному училищі ім. К. Ф. Данькевича.

Джаз – це завжди пошуки. Починаючи від власного розуміння світогляду до національної ідентичності. Він ніколи не буває статичним, його розвиток відбувається паралельно з історичними подіями. «Одним із дієвих засобів подолання кризових моментів у джазовій мовній системі є використання іншопластових інтонаційних ідей – фольклорних та академічних» (Воропаєва, 2009: 7).

У Харківській консерваторії 2014 р. відбулась спроба поєднати джазову й українську народні культури, що посприяло формуванню абсолютно нового звучання. Студентський колектив ХНУМ імені І. П. Котляревського “Jazz Club” та фольклорний гурт «Стежка» зробили сміливий крок у поєднанні аутентичного звучання української стародавньої мелодики зі своєрідними стильовими особливостями джазу. «Спорідненість фольклору та джазової музики проявляється через колективність, імпровізаційність творчості, варіантність трактувань того самого твору» (Черняк, 2014). Реалізація такого симбіозу стилів є складною роботою, проте вельми необхідною. По-перше, певна еклектичність сприятиме поширенню та популяризації української музичної культури на світовому просторі, долученню сучасної молоді до самотньої української культури, формуванню патріотизму. Для творчого експерименту колективи обрали дві українські народні пісні – веснянку «Ой весна, весна» та композицію «Весняне водіння козла». Джаз – це фольклор афроамериканського населення. Тож коли джаз синтезується з різними етнічними групами, відбувається міжнаціональний обмін, «унаслідок чого джаз як такий дедалі більше асоціюється з масштабним музичним напрямом – «світовою музикою»» (Лубяная, 2013: 50).

Незважаючи на певні зусилля у вітчизняному просторі, естрадно-джазове спрямування не набуло програмного та системного вивчення. Так, до навчальних програм провідних мистецьких закладів вищої освіти, як-от Національна музична академія ім. П. Чайковського, Одеська національна музична академія ім. А. Нежданової та Дніпропетровська академія музики ім. М. Глінки, досі не включено цей сучасний та прогресивний музичний напрям.

У Харкові ще з 1994 р. навчання вокалістів та інструменталістів за естрадно-джазовим напрямом здійснюється кафедрою музичного мистецтва естради та джазу Харківського національного університету ім. І. Котляревського. У Харківській гуманітарно-педагогічній академії було впроваджено елементи джазового навчання в експериментальному курсі «джазове сольфеджіо».

У Харківській державній академії культури з 1997 р. на кафедрі оркестрових інструментів відбувається підготовка за спеціалізацією «музичне мистецтво естради». У 2020 р. було відкрите нове відділення спеціального фортепіано. Ураховуючи нові тенденції, до навчальної програми здобувачів освіти було включено не лише теоретичні, а й практичні заняття естрадно-джазового спрямування. Окремо виділено такі навчальні дисципліни: «Основи мистецтва імпровізації», «Гармонія в сучасній музиці», «Читання хорових партитур», «Сучасні методи музикотворення», «Читання оркестрових партитур», «Аранжування», «Джазове фортепіанне виконавство», «Фортепіанна виконавська інтерпретація: теорія, історія», «Історія джазових стилів», «Історія музичної естради».

«Специфіка освітнього процесу, пов'язаного з вихованням джазових музикантів, полягає в тому, що обов'язковою умовою є не лише навчання в рамках навчального закладу, а й ознайомлення із сучасною фестивальною практикою» (Пістунова, 2017: 137). Останніми роками в Харківській філармонії популярними є «джазові вечори із Сергієм Давидовим». Такі концертні виступи не тільки демонструють рівень композиторської творчості у джазовому стилі, а й знайомлять із культурними здобутками іноземних митців. Так, зокрема, у Харківській філармонії відбуваються регулярні «Джазові вечори із С. Давидовим» у співпраці з польськими джазовими виконавцями.

Варто погодитись з думкою Т. Пістової щодо проблем, які постають в українській освіті стосовно джазу. Це передусім відсутність «комплексної універсальної, затвердженої на рівні міністерства програми, що передбачала б поступове здобуття знань, починаючи від музичної школи і закінчуючи вищими навчальними закладами» (Пістунова, 2017: 138).

Щодо формування навчальної програми в українських музичних школах та закладах вищої освіти доцільно звернутися до досвіду та розробок видатних американських педагогів, які вважаються «трьома китами» джазової освіти. Це: Д. Еберсолд, розробник концепції «Музика Мінус Один»; Д. Бейкер автор приблизно 60 підручників та 400 статей із джазової імпровізації, аран-

жування, композиції, педагогіки, основ розвитку музичної пам'яті, методики практичних занять; Д. Кокер, засновник джазової програми університету Майами й автор великої кількості підручників (Мошков, 2002).

Імпровізація – одна із провідних складових частин джазового мистецтва. На жаль, в Україні немає достатньої кількості закладів та викладачів, які б могли втілити цей навчальний курс у життя. Імпровізування потребує від музиканта певних умінь і навичок. Насамперед ідеться про «розуміння музичного матеріалу, здатність проаналізувати, виокремити основні інтонаційні, метроритмічні елементи» (Пістунова, 2017: 137). Однак, окрім імпровізації, варто зосередитись і на інших важливих у вивченні джазу аспектах, виявлених дослідником У. Сарджентом: специфічний спосіб оперування ритмічними моделями; гармонічні та мелодико-синтаксичні моделі; ладові, фактурні, артикуляційні та темброві особливості; індивідуально-конкретне «звукоутворення» (Сарджент, 1987). Перелічені фактори насичують музичне полотно джазу впізнаваними характеристиками, де не лише мелодія формує власний характер, а й виокремлюється специфічний стиль виконавця.

Висновки. Огляд джазу в контексті його генези й історичних етапів формування джазового освітнього простору дає підставу зробити такі висновки. Джаз – це дивовижне явище, що завдяки своїй здатності до трансформації та синтезу елементів різних етнічних культур є джерелом розвитку великої кількості нових музичних напрямів. Джаз перебуває на роздоріжжі між розумінням його як складного у плані виконання та навчання стилю та ставленням до нього як до легкої та танцювально-розважальної музики. Саме внаслідок постійних експериментів зі змішування джазу та класичної або фольклорної музики народжуються нові перспективи розвитку цього жанру як результату відображення особливого виду світобачення та світовідчуття. Відображенням готовності джазу до нових новаторських кроків стала асиміляція джазу з фольклорною спадщиною українського народу, яскраво проілюстрованою фольклорним колективом «Стежка» та студентським колективом “Jazz Club”, представленими ХНУМ імені І. П. Котляревського.

Для подальшого розвитку та популяризації джазової культури перепорою залишається освітній складник. Однією із проблем, з якими доводиться стикатися на естрадно-джазових спеціальностях у вищих навчальних закладах, є відсутність належної підготовки здобувачів освіти в цьому напрямі ще на рівні базової музичної освіти.

Джаз відіграє велику роль у сучасному освітньому просторі, адже це музичний напрям, який постійно еволюціонує, а отже, не втрачає своєї актуальності. Дедалі більшою стає кількість здобувачів освіти, які прагнуть вивчати та виконувати сучасну, енергійну танцювальну або вокальну музику.

Однак для досягнення такої мети не досить лише сформувати матеріальну базу у вищих навчальних закладах, важливо провести реформування базової музичної освіти. Така послідовність у вивченні джазової культури відповідатиме основному педагогічному принципу безперервності в навчанні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Jazz. *Collins English Dictionary*. URL: [https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/jazz#:~:text=\(d%CA%92%C3%A6z%20\),harmonic%20idioms%20and%20instrumental%20techniques](https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/jazz#:~:text=(d%CA%92%C3%A6z%20),harmonic%20idioms%20and%20instrumental%20techniques).
2. Jazz. *Merriam-Webster*. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/jazz#:~:text=Definition%20of%20jazz,distortions%20of%20pitch%20and%20timbre>.
3. Jazz. *Oxford English Dictionary*. URL: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/jazz_1?q=jazz.
4. Акопян Л. Музыка XX века. *Энциклопедический словарь*. Москва : Практика, 2010. 855 с.
5. Альшванг А. Большая советская энциклопедия. Т. 21. Москва, 1931. 134 с.
6. Войченко О. Джазове мистецтво в просторі художньої практики XVIII–XXI ст. *Культура України*. 2013. № 40. С. 257–266.
7. Воропаєва О. Джазінг як форма взаємодії академічного та «третього» пластів у джазі : автореф. дис. ... канд. іск. : 17.00.03. Харків, 2009. 19 с.
8. Лубяная Е. Фортепиано в джазе на рубеже XX–XXI веков: традиции, новации, эксперименты. *Южно-Российский музыкальный альманах*. 2013. Т. 2. С. 50–54.
9. Мошков К. Полный джаз. URL: <https://www.jazz.ru/mag/166/jazzedu.htm>.
10. Музыкальный энциклопедический словарь / глав. ред. Г. Келдыш. Москва : Советская энциклопедия, 1990. 672 с.
11. Очеретовська Н., Цицалюк Н., Черемський К. Український словник музичних термінів. Харків : Атос, 2008. 178 с.
12. Панасье Ю. История подлинного джаза. Ленинград : Музыка, 1978. 128 с.
13. Пістунінова Т. Джаз в системі української музичної освіти. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія «Мистецтвознавство»*. 2017. Т. 1. С. 134–139.
14. Рось З. Український джаз як культурологічна проблема. *Культурологічний дискурс сучасного світу : від національної ідеї глобалізації цивілізації: V Культурологічні читання пам'яті Володимира Подкопаєва* : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, Київ, 1–2 червня 2007 р. Київ : Міленіум, 2007. С. 258–262.
15. Сарджент У. Джаз: Генезис. Музыкальный язык. Эстетика. Москва : Музыка, 1987. 296 с.
16. Степанова О. Фортепианна культура США: передумови виникнення та становлення. *Культура України*. 2020. № 70. С. 222–232.
17. Строкова Е. Джаз в контексте массового искусства : дис. канд. ... иск. : 17.00.09. Москва : АПРИ, 2002. 211 с.
18. Ушаков Д. Толковый словарь Ушакова. Москва : Гос. ин-т «Сов. энцикл.», 1935. Т. 1. 822 с.
19. Черняк М. Як Jazz Club та «Стежка» давали джазу! URL: <http://num.kharkiv.ua/events/archive/2014/09>.

REFERENCES

1. Jazz. *Collins English Dictionary*. URL: [https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/jazz#:~:text=\(d%CA%92%C3%A6z%20\),harmonic%20idioms%20and%20instrumental%20techniques](https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/jazz#:~:text=(d%CA%92%C3%A6z%20),harmonic%20idioms%20and%20instrumental%20techniques). [In English].
2. Jazz. *Merriam-Webster*. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/jazz#:~:text=Definition%20of%20jazz,distortions%20of%20pitch%20and%20timbre>. [In English].
3. Jazz. *Oxford English Dictionary*. URL: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/jazz_1?q=jazz. [In English].
4. Akopian L. O. Muzyka XX veka. Enciklopedicheskij slovar' [20th century music. Encyclopedic Dictionary]. M.: Praktika, 2010, 855 s. [In Russian].
5. Al'shvang A. Bol'shaya sovetskaya enciklopediya [Great Soviet Encyclopedia]. T. 21. M., 1931. 134 s. [In Russian].
6. Voichenko O. M. Dzhazove my'stectvo v prostori xudozhn'oyi prakty'ky' XVIII–XXI st. [Jazz mystery in the scope of artistic practice of the XVIII – XXI centuries] *Kul'tura Ukrainy*. 2013. № 40, S. 257–266. [In Ukrainian].
7. Voropaieva O. V. Dzhazing yak forma vzayemodiyi akademichnogo ta “tret'ogo” plastiv u dzhazi [Jazzing yak is a form of interaction of academic and “third” layers in jazz]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv State University of Arts by I. P. Kotlyarevsky. Kharkiv. 2009. 19 s. [In Ukrainian].
8. Lubianaia E. V. Fortepiano v dzhaze na rubezhe XX–XXI vekov: tradicii, novacii, eksperimenty [Piano in jazz at the turn of the XX–XXI centuries: traditions, innovations, experiments. South-Russian musical anthology]. *Yuzhno-Rossiiskij muzykal'nyj al'manah*. T. 2. 2013. S. 50–54. [In Russian].
9. Moshkov, K. Polnyj dzhaz [Full jazz]. URL: <https://www.jazz.ru/mag/166/jazzedu.htm>. [In Russian].
10. Muzykal'nyj enciklopedicheskij slovar' [Musical encyclopedic dictionary. Soviet encyclopedia] / glav. red. G. V. Keldysh. M.: Sovetskaya enciklopediya. 1990. 672 s. [In Russian].
11. Ocheretovska N. L., Tsytsaliuk N. M., Cheremskiy K. P. (2008). *Ukrayins'ky'j slovny'k muzy'chny'h terminiv* [Ukrainian dictionary of musical terms]. Kharkiv: Atos. 2008. 178 s. [In Ukrainian].
12. Panase Yu. Istoriya podlinnogo dzhaza [The history of true jazz]. L.: Music. 1978. 128 s. [In Russian].

13. Pistunova T. Dzhaz v sy'stemi ukrayins'koyi muzy'chnoyi osvity' [Jazz in the system of Ukrainian music education]. Scientific notes of Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk. Series: Art History, T 1. 2017. S. 134–139. [In Ukrainian].
14. Ros Z. P. Ukrayins'ky'j dzhaz yak kul'turologichna problema [Ukrainian jazz as a culturological problem]. V culturological readings in memory of Vladimir Podkopaev "Cultural discourse of the modern world: from the national idea of globalization of civilization". K.: Milenium, 2007. S. 258–262. [In Ukrainian].
15. Sardzhent U. Dzhaz: Genezis. Muzykal'nyj yazyk. Estetika [Jazz: Genesis. Musical language. Aesthetics]. M. : Music, 1987. 296 s. [In Russian].
16. Stepanova O. Yu. Fortepianna kul'tura SShA: peredumovy' vy'ny'knennya ta stanovlennya [US piano culture: prerequisites for the emergence and formation]. Culture of Ukraine. Kharkiv, 2020. № 70. S. 222–232. [In Ukrainian].
17. Strokova E. V. Dzhaz v kontekste massovogo iskusstva [Jazz in the context of mass art]. *Candidate's thesis*. Academy for the retraining of art, culture and tourism workers. Moscow: APRI, 2002. 211 s. [In Russian].
18. Ushakov D. N. Tolkovyj slovar' Ushakova [Ushakov's explanatory dictionary]. M.: State Institute "Soviet Encyclopedia". T. 1. 1935. 822 s. [In Russian].
19. Cherniak M. Yak Jazz Club ta "Stezhka" davaly' dzhazu! [How Jazz Club and "Stezhka" gave jazz!]. URL: <http://num.kharkiv.ua/events/archive/2014/09>. [In Russian].